

ISSN (Print)2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

ВЕСТНИК
ЕВРАЗИЙСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

BULLETIN
of
L.N. GUMILYOV
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES.
TURKOLOGY Series

Серия **ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ.**
ТЮРКОЛОГИЯ

№ 1 (126)/2019

1995 жылдан бастап шығады
Founded in 1995
Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза в год

Нур-Султан, 2019
Nur-Sultan, 2019

Бас редакторы
Нургазина Р.А.
с.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары
Бас редактордың орынбасары

Нечаева Е.Л., с.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Әбішева М.М., т.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Абжаппарова Б.Ж.	т.ғ.д. (Қазақстан)
Азмуханова А.М.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Анар Сомунгуоглу	доцент (Түркия)
Әбдуалиұлы Б.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Әлібекұлы А.	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Әлиева С.К.	т.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Бирюков С.В.	с.ғ.д., проф. (Ресей)
Габдулина Б.А.	т.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Грегори Глиссон	PhD д-ры, проф. (Германия)
Дәркенов К.Г.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Дронзина Т.	с.ғ.д., проф. (Болгария)
Дүйсембекова М.К.	с.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Жолдыбалына А.С.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Жолдасбекова А.Н.	с.ғ.к., проф. (Қазақстан)
Звонарева Л.У.	т.ғ.д., проф. (Ресей)
Зимони Иштван	проф. (Венгрия)
Ибраев Ш.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ирфан Шахзад	PhD д-ры (Пакистан)
Каиржанов А.К.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Кайыркен Т.З.	т.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Кожирова С.Б.	с.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Конкобаев К.	ф.ғ.к., проф. (Қырғыз Республикасы)
Копежанова Д.Е.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Ласлу Марац	PhD д-ры, проф. (Нидерланды)
Мандана Тишехьяр	PhD д-ры (Иран)
Невская И.А.	PhD д-ры (Германия)
Нұрбаев Ж.Е.	т.ғ.к. (Қазақстан)
Октай Танрисевер	PhD д-ры, проф. (Түркия)
Оспанова А.Н.	PhD д-ры, доцент (Қазақстан)
Пунит Гаур	PhD д-ры, проф. (Индия)
Пауло Ботта	PhD д-ры, проф. (Аргентина)
Рыстина И.С.	PhD д-ры (Қазақстан)
Сейт Али Авджу	PhD д-ры (Түркия)
Сомжүрек Б.Ж.	т.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Тәштемханова Р.М.	т.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хасрет Чомак	PhD д-ры, проф. (Түркия)
Шаймердинова Н.Г.	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Сәтпаев к-сі, 2, 349 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген: Е.А. Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы.

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР, АЙМАҚТАНУ, ШЫҒЫСТАНУ, ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМҚ

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде тіркелген. 25.05.18 ж. № 17125-

Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: (7172)709-500

(ішкі 31-434)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Roza Nurtazina
Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief
Deputy Editor-in-Chief

Yelena Nechayeva, Can. of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Madina Abisheva, Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Bekzhan Abdualiuly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Bibikhadisha Abzhapparova	Doctor of Historical Sciences (Kazakhstan)
Aiman Azmukhanova	Can. of Historical Sciences (Kazakhstan)
Akzhigit Alibekuly	Can. of Philology, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Saule Aliyeva	Can. of Historical Sciences, Prof (Kazakhstan)
Anar Somuncuoglu	Assoc.Prof. (Turkey)
Sergey Biryukov	Doctor of Political Sciences, Prof.(Russia)
Kurmangali Darkenov	Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Tatyana Dronzina	Doctor of Political Sciences, Prof.(Bulgaria)
Maira Dyussebekova	Can. of Political Sciences, Assoc.Prof.(Kazakhstan)
Bagysh Gabdulina	Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Gregory Glisson	PhD, Prof. (Germany)
Hasret Çomak	PhD, Prof. (Turkey)
Shakir Ibrayev	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Irfan Shahzad	PhD (Pakistan)
Abai Kairzhanov	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Tursynkhan Kaiyrken	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Kadyraly Konkobayev	Can. of Philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Svetlana Kozhirova	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Danagul Kopezhanova	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
László Marác	PhD, Prof. (Netherlands)
Mandana Tishehyar	PhD in International Studies (Iran)
Irina Nevskaya	PhD (Germany)
Zhaslan Nurbayev	Candidate of Historical Sciences (Kazakhstan),
Aigerim Ospanova	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Oktay Tanrıseven	PhD, Prof. (Turkey)
Punit Gaur	PhD, Prof. (India)
Paulo Botta	PhD, Prof. (Argentina)
Indira Rystina	PhD (Kazakhstan)
Seyit Ali Avcu	PhD (Turkey)
Baubek Somzhurek	Can. of Historical Sciences, Assoc.Prof.(Kazakhstan)
Raihan Tashtemkhanova	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Nurila Shaymerdinova	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Akbota Zholdasbekova	Can. of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Alua Zholdybalina	PhD, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Lola Zvonareva	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Russia)
Zimonyi István	Prof. (Hungary)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.349, Nur-Sultan city, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Responsible secretary, computer layout: Yelena Izteleuova

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of information and communication of Republic of Kazakhstan

Registration certificate No. 17125-Ж from 25.05.2018

Periodicity: 4 times a year

Circulation: 35 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31-434)

© L.N.Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор
Нургазина Р.А.
д.полит.н., проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора
Зам. главного редактора

Нечаева Е.Л., к.полит.н., проф. (Казахстан)
Абишева М.М., к.ист.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Абдуалиулы Б.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Абжаппарова Б.Ж.	д.ист.н. (Казахстан)
Азмуханова А.М.	к.ист.н. (Казахстан)
Алибекулы А.	к.ф.н., доцент(Казахстан)
Алиева С.К.	к.ист.н., проф. (Казахстан)
Анар Сомунгуоглу	доцент (Турция)
Бирюков С.В.	д.полит.н., проф. (Россия)
Габдулина Б.А.	к.ист.н., доцент (Казахстан)
Грегори Глиссон	д-р PhD, проф. (Германия)
Даркенов К.Г.	к.и.н. (Казахстан)
Дронзина Т.	д.полит.н., проф. (Болгария)
Дюсембекова М.К.	к.полит.н., доцент (Казахстан)
Жолдыбалина А.С.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Жолдасбекова А.Н.	к.полит.н., проф. (Казахстан)
Звонарева Л.У.	д.ист.н., проф. (Россия)
Зимони Иштван	проф. (Венгрия)
Ибраев Ш.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ирфан Шахзад	д-р PhD (Пакистан)
Каиржанов А.К.	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Кайыркен Т.З.	д.ист.н., проф. (Казахстан)
Кожирова С.Б.	д.полит.н., проф. (Казахстан)
Конкобаев К.	к.ф.н., проф. (Кыргызстан)
Копежанова Д.Е.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Ласлу Марац	д-р PhD, проф. (Нидерланды)
Мандана Тишехьяр	д-р PhD (Иран)
Невская И.А.	д-р PhD (Германия)
Нурбаев Ж.Е.	к.и.н. (Казахстан)
Октай Танрисевер	д-р PhD, проф. (Турция)
Оспанова А.Н.	д-р PhD, доцент (Казахстан)
Пунит Гаур	д-р PhD, проф. (Индия)
Пауло Ботта	д-р PhD, проф. (Аргентина)
Рыстина И.С.	д-р PhD (Казахстан)
Сейт Али Авджу	д-р PhD (Турция)
Сомжурек Б.Ж.	к.ист.н., доцент (Казахстан)
Таштемханова Р.М.	д.ист.н., проф. (Казахстан)
Хасрет Чомак	д-р PhD, проф. (Турция)
Шаймердинова Н.Г.	д.ф.н., проф. (Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, каб. 349

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31-434)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь, компьютерная верстка: Е.А. Изтелеуова

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева.
Серия: ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций Республики Казахстан
Регистрационное свидетельство № 17125-Ж от 25.05.18 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31-434)

МАЗМҰНЫ

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР

<i>Азмуханова А., Баспақ Т.</i> Еуропалық және қазақстандық академиялық ұтқырлықтың салыстырмалы талдауы.....	8
<i>Арын Е.М.</i> Қазақстандағы қоғамдық сананы жаңғыртудың әлеуметтік-саяси басымдылықтары...	18
<i>Ермекбаев А.А.</i> Ресейдің сыртқы саясатындағы Қара теңіз аймағы.....	26
<i>Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Бірыңғай экономикалық кеңістік форматындағы Қазақстан-Ресей шекара маңы: қазіргі жағдайы және болашағы.....	34
<i>Жанпейісова Қ.Д., Калиаскарова Г.Б.</i> Қазақстан жастарының интеллектуалды миграция жағдайы: саяси талдау.....	45
<i>Жасұзақов С.Ә.</i> Қазақстан Республикасының ҰҚКҰ аясындағы әскери ынтымақтастығы.....	54
<i>Каппасова Г.М.</i> Қазақстан Республикасында көші-қон процесстері дамуының саяси алғышарттары.....	60
<i>Қожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> Идеологиялық гегемония қалыптасуында интеллектуалдардың маңыздылығы.....	69
<i>Турунтаева А.А., Камытбекова А.Б.</i> «Жібек жолының экономикалық белдеуі» жобасы шеңберінде ҚХР-н Орталық Азия елдеріндегі саясаты.....	76
<i>Ықласова А.Ы.</i> Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастығының дамуы.....	86

АЙМАҚТАНУ

<i>Исалиева А.М., Тұрханова Ә.Ж.</i> Қазақстан Республикасы мен Парсы шығанағы елдері арасындағы ынтымақтастық: конструктивистік көзқарас.....	92
--	----

ШЫҒЫСТАНУ

<i>Әбішева М.М., Қурбанбаева А.М.</i> «Та'ароф» - ирандық менталитеттің басты қыры.....	100
<i>Ахметова С.З.</i> Корея Республикасының жаһандық басқарудағы рөлі: G20-дағы Оңтүстік Корея бастамалары.....	109
<i>Қайыркен Т.З.</i> Қытай деректері мен көне түркі мәтіндерінің бірін бірі толықтыруы.....	118
<i>Майкибаева А.К., Ильясова К.М.</i> Қазақстан Республикасының Оңтүстік Кореямен ынтымақтастығының басым бағыттары мен болашағы.....	131
<i>Нуридденова А.К.</i> Қытайдың сыртқы саясатындағы жаңа кезең: «тағдыры ортақ жаһандық қауымдастық» тұжырымдамасы.....	139
<i>Тастамбекова Т.М.</i> Израильдің конвенционалды емес қаруы: себептері мен салдары.....	148

ТҮРКІТАНУ

<i>Абдрасимова А.Е., Жиёмбай Б.С.</i> Қазақстан Республикасындағы түрік диаспоралары тіліндегі қазақ және орыс тілінен енген кірме сөздер.....	157
<i>Кадримбетова Н.Н.</i> Қазақстандағы тарихи-мәдени мұра объектілерін сақтау мәселелері.....	163
<i>Калдыбаев М.С.</i> Түркі халықтарының жерлеу және мемориалдық ғимараттарының антропоморфизмі.....	170
<i>Қосыбаев М.М., Қосыбаева А.М.</i> «Диуани лұғат-ит-түрік» жазба ескерткішіндегі тұрмыстық атаулар.....	177
<i>Шаймердинова Н.Г., Невская И.А.</i> Қыпшақ және оғыз тілдерінің даму тарихының кейбір аспектілері.....	184

CONTENTS

POLITICAL SCIENCE

<i>Azmukhanova A., Baspak T.</i> Comparative analysis of European and Kazakh academic mobility	8
<i>Aryn Y.M.</i> Social and Political Priorities of Modernization public consciousness in Kazakhstan.....	18
<i>Yermekbayev A.</i> Black Sea region in Russian foreign policy.....	26
<i>Zhanbulatova R.S., Dyussebekova M.K.</i> Kazakh-Russian border area in the format of the common economic space: current state and prospects.....	34
<i>Zhanpeiïssova K.D., Kaliaskarova G.B.</i> The state of intellectual migration of young people in Kazakhstan: political analysis.....	45
<i>Zhasuzakov S.A.</i> Military cooperation of the Republic of Kazakhstan in the framework of the CSTO.....	54
<i>Kappasova G.M.</i> Political prerequisites of development of migration processes in the Republic of Kazakhstan.....	60
<i>Kozhankhan E.K., Kaldybekova A.D.</i> The importance of intellectuals in the formation of ideological hegemony.....	69
<i>Turuntayeva A., Kamytbekova A.</i> PRC Policy in Central Asia within the Silk Road Economic Belt Project.....	76
<i>Yklassova A.Y.</i> Development of trade and economic cooperation between Kazakhstan and China.....	86

REGIONAL STUDIES

<i>Issaliyeva A.M., Turkhanova A.J.</i> The interactions between the Republic of Kazakhstan and the countries of the Persian Gulf: the constructivist approach.....	92
---	----

ORIENTAL STUDIES

<i>Abisheva M.M., Kurbanbaeva A.M.</i> «Ta'arof» is the main aspect of the Iranian mentality.....	100
<i>Akhmetova S.Z.</i> The role of the Republic of Korea in global governance: South Korean initiatives in the G20.....	109
<i>Kaiyrken T.Z.</i> Mutual complementarity of Chinese sources and ancient Turkic texts.....	118
<i>Maikibayeva A., Ilyassova K.</i> Priority directions and prospects of cooperation of the Republic of Kazakhstan with South Korea.....	131
<i>Nuriddenova A.K.</i> A New Era in the Foreign Policy of China: Concept of “Community of Common Destiny”.....	139
<i>Tastambekova T.M.</i> Non-conventional weapon in Israel: causes and effects.....	148

TURKOLOGY

<i>Abdrassimova A.E., Zhiyembay B.S.</i> Kazakh and Russian borrowings in the language of the Turkish Diaspora of the Republic of Kazakhstan.....	157
<i>Kadrimbetova N.N.</i> Issues of preservation of historical and cultural heritage objects in Kazakhstan.....	163
<i>Kaldybayev M.S.</i> Anthropomorphism of memorial structures of Turkic peoples.....	170
<i>Kosybayev M.M., Kosybayeva A.M.</i> Household names on the monument of “Diwani lugat-it-Turk”.....	177
<i>Shaimerdinova N., Nevskaya I.</i> Some aspects of the history of Kypchak and Oguz languages.....	184

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

<i>Азмуханова А., Баспак Т.</i> Сравнительный анализ европейской и казахстанской академической мобильности.....	8
<i>Арын Е.М.</i> Социально-политические приоритеты модернизации общественного сознания в Казахстане.....	18
<i>Ермекбаев А.А.</i> Черноморский регион во внешней политике России.....	26
<i>Жанбулатова Р.С., Дюсембекова М.К.</i> Казахстанско-российское приграничье в формате единого экономического пространства: современное состояние и перспективы.....	34
<i>Жанпейісова Қ.Д., Калиаскарова Г.Б.</i> Состояние интеллектуальной миграции молодежи Казахстана: политический анализ.....	45
<i>Жасузаков С.А.</i> Военное сотрудничество Республики Казахстан в рамках ОДКБ.....	54
<i>Каппасова Г.М.</i> Политические предпосылки развития миграционных процессов в Республике Казахстан.....	60
<i>Кожбанхан Е.К., Калдыбекова А.Д.</i> Важность интеллектуалов в формировании идеологической гегемонии.....	69
<i>Турунтаева А.А., Камытбекова А.Б.</i> Политика КНР в странах Центральной Азии в рамках проекта «Экономический пояс Шелкового пути».....	76
<i>Ықласова А.Ы.</i> Развитие торгово-экономического сотрудничества между Казахстаном и Китаем.....	86

РЕГИОНОВЕДЕНИЕ

<i>Исалиева А.М., Турханова А.Ж.</i> Взаимоотношения Республики Казахстан со странами Персидского залива: конструктивистский подход.....	92
--	----

ВОСТОКОВЕДЕНИЕ

<i>Абишева М.М., Курбанбаева А.М.</i> «Та'ароф» - главный аспект иранского менталитета.....	100
<i>Ахметова С.З.</i> Роль Республики Корея в глобальном управлении: южнокорейские инициативы в составе «Группы 20» (G20).....	109
<i>Кайыркен Т.З.</i> Взаимное дополнение китайских источников и древнетюркских текстов.....	118
<i>Майкибаева А.К., Ильясова К.М.</i> Приоритетные направления и перспективы сотрудничества Республики Казахстан с Южной Кореей.....	131
<i>Нуридденова А.К.</i> Новая эпоха во внешней политике Китая: концепция «сообщества единой судьбы человечества».....	139
<i>Тастамбекова Т.М.</i> Неконвенциональное оружие в Израиле: причины и следствия.....	148

ТЮРКОЛОГИЯ

<i>Абдрасимова А.Е., Жиёмбай Б.С.</i> Казахские и русские заимствования в языке турецкой диаспоры Республики Казахстан.....	157
<i>Кадримбетова Н.Н.</i> Вопросы сохранения объектов историко-культурного наследия в Казахстане.....	163
<i>Калдыбаев М.С.</i> Антропоморфизм погребально-поминальных сооружений тюркских народов.....	170
<i>Косыбаев М.М., Косыбаева А.М.</i> Бытовые наименования в памятнике «Дивани лугат-ит-тюрк».....	177
<i>Шаймердинова Н.Г., Невская И.А.</i> Некоторые аспекты истории развития кыпчакских и огузских языков.....	184

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы -
Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University, № 1 (126)/2019, pp. 177-183
http://bulpolit.enu.kz/; E-mail: vest_polit@enu.kz

XFTAP 16.21.47

М.М. Қосыбаев¹, А.М. Қосыбаева²

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹miras.kosybaev@gmail.com, ²kosybaeva.altynay@mail.ru)

«Диуани лұғат-ит-түрік» жазба ескерткішіндегі тұрмыстық атаулар

Аннотация. Тіл білімінде лексикология зерттеулері маңызды. Әсіресе, тұрмыстық атауларды зерттеу, халықтың тұрмысын, болмыс-дүниетанымын, салт-дәстүр, әдет-ғұрпын, рухани мәдениетін жан-жақты тануға мүмкіндік береді. XI ғасырда сол кездегі түркі тілдері және түркі тайпалары диалектілері материалдары негізінде жинастырылып жазылған Махмұт Қашқаридың «Диуани лұғат-ит-түрік» атты жазба ескерткішінде тұрмыстық атаулар жан-жақты көрініс тапқан. Сол дәуірдің өзінде тұрмыстық атаулардың түркі халықтарының ішінде қай тайпаларда қолданылатыны да айтылған.

Бұл мақалада «Диуани лұғат-ит-түрік» жазба ескерткішіндегі күнделікті өмірде, үй тіршілігінде қолданылатын құрал-жабдық атаулары теріліп берілді. Жиналған материалдар қазіргі қазақ тіліндегі құрал-жабдық атауларымен салыстырылып көрсетілді. Жазба ескерткіштегі зат атауларының көбі қазіргі қазақ тіліндегі сол қалпында сақталғаны немесе фонетикалық өзгеріске ұшыраған түрінде кездесетіні байқалды. Жиналған материалдардың көбі қазақ тілінде актив қолданыстан шыққан көнерген сөздер екендігі көрсетілді. Кейбір сөздердің говорларда сақталғаны баяндалды.

Түйін сөздер: Махмұт Қашқари, Диуани лұғат-ит-түрік, лексика, тұрмыстық атаулар, көнерген сөздер, говорлар.

<https://doi.org/10.32523/2616-6887/2019-126-1-177-183>

Қазіргі таңда тамыры терең түркі өркениетін жаңғырту жолында, түбі бір түркі халықтарының өткен тарихы, тілі, әдебиеті, мәдениеті, тұрмыс-тіршілігі, мифологиялық діни наным сенімдері мен материалдық құндылықтарынан хабар беретін жазба ескерткіштерді қай қырынан болмасын зерттеп, зерделеу маңыздылығын жоғалтпайды. Махмұт Қашқари – түркі халықтарының тілі мен халық әдебиетіне, тарихы мен тағдырына, жағрафиясы мен мифологиясына, әдет-ғұрпы мен тұрмыс-салттарына жіті ден қойып, қоғам дамуын, кезең көріністерін, әлеуметтік-мәдени ортасын, саяси құрылымдарын кеңінен зерделеген энциклопедиялық еңбек қалдырып, түркітану ғылымының негізін қалаған жалпытүркілік тарихи тұлға екені белгілі. Қашқаридың түркі көркемдік құпиясы мен тіл мүмкіндіктерін кең көлемде көрсетіп, кеше-бүгін байланысы мен сабақтастық сырларын ашатын «Диуани лұғат-ит-түрік» тағылымды туындысында кездесетін тұрмыстық атаулардың қазіргі қазақ тіліндегі қолданылу аясын анықтау өте маңызды болып табылады.

Үй тұрмысында қолданылатын құрал-жабдық атаулары:

Аяқ «ыдыс, ыдыс-аяқ; рөмке, бокал» (МҚ.53/38) [1, 566].

«Ыдыс» мағынасындағы аяқ сөзі қазақ тілінде актив қолданыста емес, тек ыдыс-аяқ қос сөзінде сақталған.

Төмендегі мақал-мәтелдерде аяқ сөзі «ыдыс» мағынасында көрінген:

1. Анасын көріп қызын ал, аяғын көріп асын іш [3, 252].
2. Келіннің аяғынан, қойшының таяғынан [3, 196].
3. Жаман қонақтан жарты аяқ ас қалады [6, 142].

Тұрақты тіркестерінде де осы мағынасында жұмсалған:

1. Асын ішіп, аяғын тепті «Жақсылыққа жамандық жасады» [7, 69].
2. Ас ішіп, аяқ босатар «Шаруаға еш қыры жоқ кісі» [7, 69].

Бычгу/бычгач «кесіп қиятын құрал» [1, 584]. Қазақ тіліндегі пышақ сөзімен төркіндес.

Қазақ говорларында «кескіш құрал» мағынасындағы кескі және кескір [5, 348] сөздері семантикалық байланысы бар формалар болып есептеледі. Жоғарыда келтірген бычгу, бычгач және пышақ сөздерінің түбірі «кесу, пішу» мағынасындағы көне түркі тіліндегі быч-/бич- (қазақ тіліндегі формасы піш-) етістігі.

Бичек «пышақ». Жазба ескерткіште мақал құрамында қолданылған:

Нече йитик бичек ерсе өз сапын йонумас «Қаншалықты өткір пышақ болса да, өз сабын жонбас» (МҚ.193/166) [1, 166].

Қазақ тілінде де сол мақал қолданылуда:

Пышақ қанша өткір болса да, өз сабын жона алмайды [6, 64].

Билегу «қайрақ» (МҚ.225/194) [1, 587]. Қазақ тілінде білеу формасында қолданылып, кейбір тұрақты тіркес және мақал-мәтел құрамында сақталған.

Тұрақты тіркес құрамында:

Білеудей болып істі «бадырайып, күптей болып кетті, ісіп кетті» [7, 170].

Мақал-мәтел құрамында:

Егеуге бергісіз білеу бар, екеуге бергісіз біреу бар [4, 150].

Чакмак «от шығару үшін пайдаланылатын құрал, шақпақ тас» (МҚ.236/205)[1, 612].

Қазақ тілінде «от шығару үшін пайдаланатын тас, оттық» мағынасындағы шақпақ [6, 895] сөзі осымен байланысты.

Мақал-мәтел құрамында:

Шақпақ, шақпаққа от берген ақымақ [7, 326].

Чөмче «(оғыздарда) шөміш, ожау» (МҚ.210/180) [1, 628].

Жазба ескерткіште оғыздар тарапынан «ожау» мағынасында қолданылатыны ескерілген чөмче сөзі қазақ тілінде шөміш сөзіне сәйкес келеді.

Шөміш сөзі мақал-мәтелдер құрамында:

1. Ханның қызы шөміш ұстаса, қолын күс басады [6, 74].

2. Қатын көп болса, шөмішті ит жейді [6, 79].

3. Қасықтап жинағанды шөміштеп төкпе [6, 178].

Идиш Яғма, Тохсы, Йемек және Оғыздар тілінде «рөмке, стақан, бокал» мағыналарында қолданылған. Аргу тайпаларында «ыдыс, ыдыс-аяқ» мағынасында жұмсалған (42/29) [1, 29].

Қазақ тілінде ыдыс формасында актив қолданылады.

Қап «қап, дорба»: Жазба ескерткіште төмендегі мақалда жұмсалған:

Йалнук үрүлмиш қап ол ағзы йазлып алқынур «Адам баласы үрілген қап сияқты, аузы ашылғанда ауасы да бітеді» (МҚ.107/97) [1, 97].

Қашук «қасық»: Қуруғ қашук ағызқа йарамас, қуруғ сөз қулаққа йақышмас «Құрғақ қасық ауызға жарамайды, құрғақ сөз құлаққа жақпайды» (МҚ.192/165) [1, 165].

Қазақ тілінде бұл мақал Құрғақ қасық ауыз жыртар [3, 262] болып қолданылады.

Құрғақ қасық ауыз жыртар, құрғақ сөз бас ауыртар [3, 222] нұсқасы да бар.

Керегү/керекү «шатыр»: Кетен көрді керекү йүдті «Қиындық көрді шатыры (тауы) шағылды» (МҚ.203/174) [1, 174]; Күг көрді керегү йүдті «Күйініш көрді, керегесі сөгілді» (МҚ.225/194) [1, 194].

Қазақ тіліндегі кереге сөзі осымен байланысты.

Тұрақты тіркестерде:

Атамыз алаш, керегеміз ағаш [7, 42].

Керегесімен (қабырғасымен) кеңесті

Мақал-мәтелдерде:

1. Айыр пішен қасында,

Кісен кереге басында [6, 246].

2. Қиындықты көп көрген, керегесін арқалар [2, 206].

3. Кедейді тер қысса, керегесін арқалап тауға шығады [6, 339].

Көпчүк «ат ері жастығы» (МҚ.240/209) [1, 739].

Қазақстанның батыс говорында «бір кісілік жастық» мағынасындағы көпшік [5, 366] сөзі осымен байланысты.

Қазақ тілінде көпшік қойды «көтермелеп мақтады» [7, 365] тұрақты тіркесі де бар.

Арба кімдікі болса күпшек сонікі [6, 117] мақалында күпшек нұсқасы қолданылған.

Кіріт «кілт» (МҚ.180/153)[1, 722]. Қазақ тіліндегі кілт сөзі бұның фонетикалық нұсқасы.

Қоуа «Оғыздар тілінде шелек» (МҚ.85/76) [1, 732].

Қазақ тілі диалектілерінде «шелек, құдық шелегі» мағынасындағы қауға сөзі, Жазба ескерткіштегі қоуа сөзіне қатысты.

Қауға сөзі мақал-мәтелдерде:

1. Құдығына қарай қауғасы,

Базарына қарай саудасы [3, 262].

2. Мәжіліске қарай қауғамыз,

Құдығына қарай қауғамыз [3, 289].

3. Ұлы жүзді қауға беріп, малға қой.

Орта жүзді қамшы беріп, дауға қой.

Кіші жүзді найза беріп жауға қой [6, 30].

Көшик «перде, жапқыш» (МҚ.206/176) [1, 176].

Қазақ тіліндегі тұрақты тіркес құрамында сақталған көсеге «шымылдық, төсек пердесі» сөзі осы сөзбен түбірлес.

1. Көсегесі көгерді «Өркендеп өсті, бағы ашылды» [7, 369].

2. Көсегең көгерсін! (алғыс) «Өркенің өссін!» [7, 369].

3. Көсегең көгермегір (қарғыс) [7, 369].

Көзегу «көсеу»: Көзегу узун болса елиг күймес «Көсеу ұзын болса қол күймес. Жұмсар бала-шағаң көп болса, қолың ұзарады мағынасындағы мәтел» (МҚ.225/194) [1, 194].

Көне түрк тілінде көзегу формасындағы сөз қазіргі қазақ тілінде көсеу вариантында жұмсалуда.

Қашқари жазба ескерткішінде Көзегу узун болса елиг күймес түрінде қолданылған мақал қазақ тілінде Көсеу ұзын болса қол күймес [3, 118] түрінде бар. Сонымен қатар басқа да варианттары кездеседі:

1. Көсеуің ұзын болса, қолың күймейді,

Ағайының көп болса, адам тимейді [3, 260].

2. Көсеу ұзын болса қол күймес,

Ағайын көп болса жағаға қол тимес [3, 118].

3. Көсеуің ұзын болса, қол күймес,

Ағайының көп болса, ешкім тимес [6, 63].

Көзну «айна» (МҚ.464/368) [1, 744].

Қазақ тіліндегі көнерген сөздер қатарына жататын күзгі «айна» сөзімен байланысты.

Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігінің дерегі бойынша күзгі сөзі Күзгіні көр де көзім көр тұрақты тіркесінде сақталған [9, 108].

Құмған «құман» (МҚ.217/187) [1, 746].

Қазақ әдеби тілінде құман [10, 540] түрінде қолданылған сөз, диалектілерде құмған көне формасында сақталған.

От басында құмған,

Екі көзін жұмған (Мысық) жұмбағында да көне формасында жұмсалған.

Күп “үлкен қыш құмыра” [1, 756].

Қазақ тілінде күп сөзі актив қолданылмайды, мағынасы күңгірт көнерген сөздердің қатарында.

Күп сөзі тек тұрақты тіркес құрамында сақталған:

Күп (күптей) боп ісіп кетті «Торсиып ісініп кетті» [3, 380].

Тапчан «Жүзім шоқтарына жетуге арналған үш аяқты үстел» (МҚ.219/188) [1, 854]. Өзбек үйлерінде (сонымен қатар Оңтүстік Қазақстандағы қазақтардың үйінде) «үй бақшасындағы үстел; демалатын, шай ішетін орын» мағынасындағы тапчан сөзі осымен байланысты.

Тарғақ «тарақ» (МҚ.11/6) [1, 856].

Тутма «сандық» (МҚ.217/187) [1, 904]. «Сақтау, қорғау, ұстау» мағынасындағы тұт-етістігіне «ма» етістіктен есім тудырушы жұрнақ қосылу арқылы жасалған сөз.

Түнлүк «түндік»: Күч елдин кирсе төкү түнлүктен чықар (Мақал) «Озбырлық (қиындық?) есіктен кірсе, әділдік түндіктен шығады» (МҚ.273/238) [1, 238].

Қазақ тіліндегі «киіз үйдің шаңырағын жауып тұратын, жаңбыр өткізбейтін, күн түсірмейтін төрт бұрышты шағын киіз» мағынасындағы түндік [10, 833] сөзіне қатысты.

Түндік сөзімен құрылған мақал-мәтелдер:

1. Әйел де ай сәулесі сияқты,

Есікті жапсаң, түндіктен түседі [2, 59].

2. Күш есіктен кірсе, әділдік түндіктен қашады [3, 185].

3. Күш есіктен кірсе, әділдік түндіктен шығады [6, 141].

Үтүг «үтік» (МҚ.46/32) [1, 238].

Қазақ тіліндегі үтік сөзі осымен байланысты. Орыс тіліндегі уютюг сөзі де, негізінен, түркі тілдерінен енген.

Бычгуч «қайшы» (МҚ.227/197) [1, 584].

Темен/темен йигне «тебен, біз» (МҚ.459/363) [1, 867].

Түгме «түйме» (МҚ.218/187) [1, 908].

Үйшаруашылығында қолданылатын құрал-жабдық атаулары:

Андығ «елеуіштің ағаштан жасалған шеңбер дөңгелегі» (МҚ.72/58) [1, 550].

Балду «балта»: Кәрі өкүз балдука қорқмаз «Кәрі өгіз балтадан қорықпаз» (МҚ.627/522) [1, 522].

Сол мақал қазақ тілінде де бар: Өлермен өгіз балтадан қорықпайды [3, 404].

Қазақ арасында балта қарудың атасы болып саналған, төмендегі қазақ мақалы мұның дәлелі:

Қару алсаң балта ал, азық алсаң малта ал [2, 284].

Балтаны қастерлеп, жер асты етпеу, аттамау керек мәселесі төмендегі мақалда айтылған:

Бақан аттаған жарымас, балта аттаған байымас [4, 284].

Күргек «күрек» (МҚ.411/321) [1, 757]. Көне түркі тілінде күргек формасындағы сөз қазақ тілінде «г» дауыссыз дыбысының түсіп қалуынан күрек формасы ортаға шыққан.

Екі қолға бір күрек табылар [4, 244] мәтеліндегі күрек сөзі ауыспалы мағынаға ие болды.

Қысғач «тістеуік, қысқыш, кемпірауыз» (МҚ.229/198) [1, 715]. Қазақ диалектілерінде «шоқ қысқыш; тістеуік; ұста дүкеніндегі темірді қысып тұратын құрал» мағынасындағы қысқаш [5, 489] сөзі осымен байланысты.

Тоқымақ «тоқпақ, бір нәрсені қағуға не ұруға арналған қолағаш» (МҚ.522/422) [1, 888].

Қазақ тіліндегі «бір нәрсені жерге ұрып қағатын жуантық келген кеспелтек қолағаш» [10, 807] мағынасындағы тоқпақ («Ұр тоқпақ» ертегісі) сөзі ескеркіштегі тоқымақ сөзінің фонетикалық варианты.

Тоқпақ сөзі келесідей мақал-мәтелдер құрамында қолданылған:

Хан – қазық, би – тоқпақ [6, 34].

Арбаға тоқпақ көргенді жекпе, соқпа көргенді жек [6, 395].

Тұрақты тіркес құрамында:

Тоқпақ жеді «Таяқ жеді, соққы көрді» [10, 807].

Сүпүргү «сыпырғыш» (МҚ.245/214) [1, 840].

Мал шаруашылығында қолданылатын құрал-жабдық атаулары:

Бағырчак“есек ері, ершігі” (МҚ.251/220) [1, 220].

Қазақ тілі диалектілерінде «төс айыл, ершік айыл» мағынасындағы бауырдақ[5, 152] сөзі осымен байланысты.

Бойундурук«мойынтұрық, арба, шана, соқа тартатын өгіздердің мойнына салатын арнаулы ағаш құрал» (МҚ.523/424) [1, 424].

Қазақ тілінде сол мағынадағы мойынтұрық сөзі бұның фонетикалық варианты.

Бурундурук «мұрындық, тізгін»(МҚ.250/220) [1, 603].

Қазақ тілінде бұл сөз қолданылады: мұрындық «түйенің я өгіздің екі танауының арасындағы шеміршегін тесіп өткізетін істік ағаш» [10, 603].

Қадыш «қайыс, ер әбзелдерін жасау үшін арнайы өңделген мал терісі» (МҚ.185/159) [1, 675]. Қазақ тіліндегі қайыс сөзімен парапар.

Қамчы «қамшы» (210/181)[1, 680].

Қамшы сөзі төмендегі мақал-мәтел құрамында қолданылған:

Жерді тамшы, ерді қамшы [3, 123].

Ұлы жүзді қауға беріп, малға қой.

Орта жүзді қамшы беріп, дауға қой.

Кіші жүзді найза беріп, жауға қой [3, 30].

Көмүлдүрүк «ат ері алжапқышы, жылқының алжапқышы» (МҚ.13/7)[1, 737].

Қазақ тіліндегі «былғары не қайыстан жасалған, аттың ерінің артқа кетпеуі үшін тағылатын әбзел» мағынасындағы өмілдірік [10, 653] сөзімен сәйкес келеді.

Мончук «1. жылқының мойнына тағылатын моншақ; 2. әшекей моншақ» (МҚ.239/207) [1, 765]. Қазақ тіліндегі моншақ сөзіне қатысты.

Тізгін «тізгін, аттың басын тежеу үшін жүгеннің ауыздық шығыршығына байланған шыжым қайыс» (МҚ.214/184) [1, 885].

Қазақ тілінде тізгін сөзі тізгінін өз қолына алды; тізгіндеп ұстады; тізгінге жабысты, тізгін ұстар [5, 842] сияқты тұрақты тіркестерінде көрінгендей «ерік, бостандық; билік, басшылық» сияқты ауыспалы мағыналарда да қолданылуда.

Шаруашылықта қолданылатын құрал-жабдық атаулары:

Адры «бидай тазалау үшін қолданылатын шанышқы сияқты құрал» (МҚ. 75/63) [1, 541].

Қазақ тіліндегі «аша, ақа» мағынасындағы айыр сөзінің көне формасы.

Амач «соқа» (МҚ.38/25) [1, 549].

Көрүк «темір ұстасының үрлеуіш құралы» (МҚ.197/168) [1, 741]. Бұндағы «көрік» сөзі қазақ тіліндегі түсіндірмелі сөздікте «ұста дүкеніндегі көмірді үрлеп темірді қыздыру үшін теріден жасалған үрлеуіш» деп берілген [5, 418]. Көрік сөзі Көрігің желді болса, көлігің жемді болармақалында да сақталған.

Орғақ «орақ, ор- етістігінен шыққан сөз» (МҚ.463/367) [1, 367].

Қазақ тіліндегі орақ сөзімен байланысты. Төмендегі мақал-мәтел құрамында орақ сөзі қолданылған:

Орақшы орақ таңдамайды, батыр жарақ таңдамайды [3, 334].

Орақшының жаманы орақ таңдайды [3, 334].

Орайы келсе орақ ор, кезі келсе кетпен шап [3, 335].

Ал от ауызды орақ тілді [3, 223] тұрақты тіркесіндегі орақ «өткір» сөзі ауыспалы мағынада жұмсалған.

Тұрмыстық атауларды зерттеу, халықтың тұрмысын, болмыс-дүниетанымын, салт-дәстүр, әдет-ғұрпын, рухани мәдениетін жан-жақты тануға мүмкіндік береді. ХІ ғасырда жазылған Диуани лұғат-ит-түрік атты түркі тілдерінің әмбебап сөздігінде тұрмыстық атаулар сол кездегі түбі бір түркі халықтарының өмір болмысы, салт-дәстүр, мәдени-рухани құндылықтар жүйесінен сыр шертетін бірден-бір тілдік бірліктер болып табылады. Сол заманда қолданылған құрал-жабдық атаулары осы күнге дейін қазақ қоғамы арасында кең қолданылуда. Тұрмыстық атаулардың функционалдық қызметі, этнолингвистикалық сипаты көне дәуірдегі қызметі және сипатымен дәлме дәл келуде. Диуани лұғат-ит-түрік

пен қазіргі қазақ тілі арасында он ғасыр аралық бар болса да, фонетикалық өзгешеліктерді айтпағанда, ортақ тұрмыстық атаулардың қызметі мен мағынасында айырмашылық жоқ екені байқалды.

Диуани лұғат-ит-түрік жазба ескерткішінен таңдап алынған лексемалар қазіргі қазақ тіліндегі құрал-жабдық атауларымен салыстырылып көрсетіліп, кейбір атаулардың қазақ тілінде актив қолданыстан шыққан ескіліктер екендігіне көз жеткіздік. Ескіліктер көбі мақал-мәтел, тұрақты тіркестер құрамында сақталатындықтан, ескі тұрмыстық атауларға қатысты тілдік бірліктердің қазіргі қазақ тіліндегі мақал-мәтелдер мен тұрақты тіркестердегі қолданылу аясы көрсетілді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ercilasun A., Akkoyunlu Z. Kaşgarlı Mahmud, Divanu Lugati't-Türk. – Ankara: TDK Yayınları, 2015. - 995 p.
- 2 Бабалар сөзі: Жүз томдық. Қазақ мақал-мәтелдері. – Астана: Фолиант, 2010. – Т.66. – 351 б.
- 3 Бабалар сөзі: Жүз томдық. Қазақ мақал-мәтелдері. – Астана: Фолиант, 2010. – Т.65. – 414 б.
- 4 Бабалар сөзі: Жүз томдық. Қазақ мақал-мәтелдері. – Астана: Фолиант, 2011. – Т.67. – 462 б.
- 5 Диалектологиялық сөздік. – Алматы: Арыс, 2007. – 800 б.
- 6 Кейкін Ж. Қазақтың 7777 мақалы мен мәтелі. – Алматы: Өлке Баспасы, 2002. – 448 б.
- 7 Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: Арыс, 2007. – 797 б.
- 8 Қазақ әдеби тілінің сөздігі. – Алматы: Тіл білімі институты, 2011. – 752 б.
- 9 Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігі. – Алматы: Мектеп, 1974. – 271 б.
- 10 Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 968 б.

М.М. Косыбаев, А.М. Косыбаева

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Астана, Қазақстан

Бытовые наименования в памятнике «Дивани лугат-ит-тюрк»

Аннотация. В языкознании важны лексикологические исследования, в частности, изучение бытовых наименований позволяет всесторонне изучать быт, бытие, мировоззрение, традиции и обычаи, духовную культуру народа.

В памятнике Махмуда Кашгари «Дивани лугат-ит-тюрк», написанном на основе материалов, связанных с диалектами тюркских языков и тюркских племен XI века, широко представлены бытовые наименования. Описано использование этих наименований в различных тюркских племенах того времени.

В настоящей статье рассматривается бытовая лексика из памятника «Дивани лугат-ит-тюрк», связанная с повседневной жизнью. Собранные материалы были сопоставлены с бытовыми наименованиями современного казахского языка. Было замечено, что многие из бытовых наименований памятника сохранились в современном казахском языке в том же виде или же с некоторыми фонетическими изменениями. Исследование показало, что наибольшее количество собранных материалов являются архаизмами, которые были активно использованы в казахском языке. Также отмечено, что некоторые слова сохраниены в говорах.

Ключевые слова: Махмуд Кашгари, Дивани лугат-ит-тюрк, лексика, бытовые наименования, архаизмы, говоры.

M.M. Kosybayev, A.M. Kosybayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Household names on the monument of “Diwani lugat-it-Turk”

Abstract. Lexicological research is important in linguistics. In particular, the study of household names allows a comprehensive study of life, being, worldview, traditions, customs, spiritual culture of the people.

In the XI century on the monument of Mahmut Kashkari “Diwani lugat-it-Turk”, collected on the basis of materials of dialects of Turkic languages and Turkic tribes of that time, household names are widely presented. At the same time, it was said in which tribes the household name is used among the Turkic peoples.

In this article on the monument “Diwani lugat-it-Turk” were collected the names of the equipment used in everyday life. The collected materials were compared with the names of equipment in the modern Kazakh language. Many of the names of the monument were recorded in the form that in the modern Kazakh language have been preserved or subjected to phonetic changes. The greatest number of collected materials was shown that last year the asset was used in the Kazakh language. It was told that some words were kept in the dialects.

Keywords: Mahmut Kashgari, Diwani lugat-it turk, vocabulary, household names, old traditions, dialects.

References

1. Ercilasun A., Akkoyunlu Z. Kashgarlı Mahmud, Divanu Lugati't-Turk. [Compendium of the Turkic dialects]. (Ankara: TDK Yayınları, 2015).
2. Babalarsozi: Juztomdyq. [Kazakh proverbs and sayings]. (Foliant, Astana 2010. 66 volume).
3. Babalarsozi: Juztomdyq. [Kazakh proverbs and sayings]. (Foliant, Astana 2010. 65 volume).
4. Babalarsozi: Juztomdyq. [Kazakh proverbs and sayings]. (Foliant, Astana 2010. 67 volume).
5. Dialectologyalyk sozdik. [Dialectological dictionary]. (Arys, Almaty 2007).
6. Keikin, Zh., Qazaqtyn 77777 maqaly men mateli [77777 Kazakh proverbs and sayings]. (Olke press, Almaty 2002).
7. Kenesbaev I. Frazheologyalyk sozdik [Phraseological dictionary]. (Arys, Almaty 2007).
8. Qazaq adebi tilinin sozdigi. [Dictionary of the Kazakh literary language]. (Institute of linguistics, Almaty 2011).
9. Qazaq tilining qyskasha etimologialyk sozdigi. [Short Etymological dictionary of the Kazakh language]. (Mektep, Almaty 1974).
10. Qazaq tilining tusindirme sozdigi. [Explanatory dictionary of the Kazakh language]. (Dyke-Press, Almaty 2008).

Сведения об авторах:

Қосыбаев М.М. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Түркітану кафедрасының доцент м.а., PhD доктор. Астана, Қазақстан.

Қосыбаева А.М. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Түркітану кафедрасының 2 магистранты, Астана, Қазақстан.

Косыбаев М.М. – PhD in Turkic Studies, Associate Professor of the Faculty of International Relations, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Косыбаев А.М. – Second year master’s degree student of the Faculty of International Relations, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы»
журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Саяси ғылымдар, аймақтану, шығыстану, түркітану салалары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 349 кабинет) және vest_polit@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар *қазақ, орыс, ағылшын, араб, түрік* тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді. Сонымен қатар мақала мәтінін плагиат жүйесінде тексеруге келісімін білдіреді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауға тиіс (6 беттен бастап).

Мақаланың құрылымы

5. XFTAP <http://grnti.ru/> - *бірінші жолдың сол жақтауында;*

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі). Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-іздістіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1, 45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен

қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгілерін журнал bulpolit.enu.kz сайтындағы **мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз**).

6. Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса), орыс және ағылшын тілінде (егер мақала түрік немесе араб тілінде жазылса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) өңдеп қайта, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі қажет. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

Пікірі мақұлданған мақалаларды редколлегия алқасына талқылап, басуға келіседі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылы 4500 тенге – Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Рекзивизиттер:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК Банка: КСJBKZKX
ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)
Кнп 861
Кбе 16
«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)
«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Forte»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

Provision on Articles submitted to the Journal
“Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional studies. Oriental studies. Turkology Series”

1. Purpose of the journal. Publication of carefully selected original scientific works and book reviews in the fields of political science, regional studies, oriental studies, turkology.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 349) and by e-mail vest_polit@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: *Kazakh, Russian, English, Turkish, Arabic.*

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations and also he/she agrees to check the uniqueness of the article text.

4. The volume of the article should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. Structure of the article (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

IRSTI <http://grnti.ru/> - *first line, left*

Initials and Surname of the author (s) - *center alignment, italics*

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - *center alignment, italics*

Author's e-mail (s)- *in brackets, italics*

Article title - *center alignment, bold*

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - *line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.*

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All **abbreviations**, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on **the financial support** of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see on the journal web-site bulpolit.enu.kz).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language), in Russian and English (if the article is in Turkish or Arabic language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be **carefully verified**. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК Банка: КСЖВКЗКХ
ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)
Кнп 861
Кбе 16
«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Forte»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия: Политические науки. Регионоведение. Востоковедение. Тюркология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ и обзоров книг по направлениям политические науки, международные отношения, востоковедение, регионоведение, тюркология.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сагпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 349) и по e-mail vest_polit@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: казахский, русский, английский, турецкий, арабский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций, а также дает согласие на проверку уникальности текста статьи.

4. Объем статьи не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.*

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все **аббревиатуры и сокращения**, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. на сайте журнала bulpolit.enu.kz в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке), на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке), на русском и английском (если статья оформлена на турецком или арабском языках).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ им. Л.Н. Гумилева – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК Банка: КСJBKZKX
ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)
Кнп 861
Кбе 16
«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Bank RBK»
БИК Банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)
«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО «Forte»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

Редактор: Р.А. Нуртазина
Шығарушы редактор: Е.А. Изтелеуова
Дизайн: Е.А. Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Хабаршысы. Саяси ғылымдар. Аймақтану. Шығыстану. Түркітану сериясы.
-2019. - 1(126). - Астана: ЕҰУ. 115-б.
Шартты б.т. -25,75 Таралымы - 35 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Нұр-Сұлтан қ.,
Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-434)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды